

Akademia Ekonomiczno-Humanistyczna w Warszawie
Instytut Psychologii
prof. dr hab. Mieczysław Plopa

R e c e n z j a

pracy doktorskiej mgr Judyty Borchet:

**„Parentyfikacja w grupie polskich adolescentów: opracowanie narzędzi badawczych
i eksploracja procesu”**

napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Teresy Rostowskiej oraz promotor pomocniczej dr
Aleksandry Lewandowskiej-Walter

Wydział Nauk Społecznych, Uniwersytet Gdański

Uwagi wstępne

Na wstępie chciałbym podkreślić, że przedłożona mi do recenzji praca dotyczy bardzo złożonej, a zarazem ważnej i uwarunkowanej wieloma czynnikami problematyki. Duża złożoność tej problematyki wyraźnie uwidacznia się, zarówno w podejściu teoretycznym, jak i praktycznym.

Gdy chodzi o podejście teoretyczne, mimo iż problematyka związana z jakością funkcjonowania rodzin (w aspekcie parentyfikacji) jest przedmiotem licznych analiz, to wciąż aktualny jest niedosyt prac ujmujących ten problem w perspektywie systemowej. Rodzin z dzieckiem doświadczającym parentyfikacji przybywa, zatem wielowymiarowa psychologiczna analiza dotycząca różnych obszarów życia tychże osób w adolescencji jak i okresie dorosłości jest ciągle niewystarczająca. Poszerzana wiedza w tym zakresie może przyczynić się do budowania coraz bardziej trafnych modeli teoretycznych jak i doskonalenia programów profilaktycznych jak i wspomagających rodziny z doświadczeniem parentyfikacji.

To zadanie zostało częściowo właśnie podjęte i wykonane z dosyć interesującymi rezultatami przez Autorkę. Uważam, że systemowa strategia myślenia o rodzinie jest czymś niezbędnym, nawet jeżeli analizowany problem jest bardziej szczegółowy. Stąd też należy uznać za dosyć trafny, pobudzający do refleksji czytelnika dobór analizowanych problemów dotyczących skutków doświadczania odwrócenia ról w rodzinie.

Zatem niepodważalną zaletą pracy jest już samo podjęcie ważnego problemu, który odzwierciedla podstawowe pytania rzeczywistości pod adresem takiej psychologii, która jest wrażliwa na kreowanie jakości życia człowieka.

Pani mgr Judyta Borchet podejmuje to wyzwanie (oczywiście w ograniczonym zakresie) w swojej pracy doktorskiej poszukując odpowiedzi na pytania dotyczące niektórych obszarów funkcjonowania adolescentów i młodych dorosłych, którzy w rodzinie generacyjnej doświadczali różnych form parentyfikacji.

W przedstawionych materiałach do recenzji zawarte są:

Streszczenie;

Spis pięciu publikacji naukowych stanowiących rozprawę doktorską;

Skrócony opis rozprawy doktorskiej przedstawionej w formie spójnego tematycznie zbioru publikacji naukowych;

Oświadczenia współautorów publikacji;

Teksty pięciu publikacji

Aktualnie dokonam oceny poszczególnych tekstów, tworzących osiągnięcie badawcze Autorki, a następnie odniosę się do całości zaprezentowanego tekstu.

Przedstawiona do recenzji praca składa się z pięciu powiązanych merytorycznie publikacji.

a. publikacja pierwsza

Borchet, J., Lewandowska-Walter, A., & Rostowska, T. (2018). Performing developmental tasks in emerging adults with childhood parentification – insights from literature. *Current Issues in Personality Psychology*, 6(3), 242–251.

<https://doi.org/10.5114/cipp.2018.75750>

Celem artykułu było szersze nakreślenie problematyki parentyfikacji, aktualnych trendów badawczych z perspektywy przeglądu literatury naukowej.

Autorka zaznacza, że parentyfikacja może dotyczyć rodzin w różnych stadiach rozwoju, stąd też może zakłócać proces rozwoju jednostki znajdującej się w rodzinie generacyjnej jak i po jej opuszczeniu (trudności w realizacji zadań rozwojowych związanych z rolą partnera, rodzica, pracownika). W artykule jest dokonany przegląd ważniejszych badań dotyczących skutków doświadczanej parentyfikacji, które mogą być widoczne w procesie kształtowania się własnej tożsamości ujętej wielowymiarowo.

Autorka zauważa, że najbardziej znane klasyfikacje parentyfikacji ujmują ją dwuwymiarowo:

- emocjonalna (związana z zaspokajaniem potrzeb społecznych i emocjonalnych innych członków rodziny)

- instrumentalna (związana z nadmiernym zaangażowaniem w prowadzenie gospodarstwa domowego).

Te dwa typy nie wykluczają się wzajemnie- dzieci mogą pełnić wiele różnych ról w rodzinie jednocześnie. Z treści artykułu możemy się dowiedzieć, że doświadczanie parentyfikacji może skutkować różnymi objawami, jak: zaburzenia lękowe, osobowości, odżywiania, nadużywaniem środków psychoaktywnych, trudnościami z wchodzeniem w role rodzicielskie w okresie dorosłości (mechanizm transmisji międzypokoleniowej). Niektórzy badacze podkreślają jej możliwy pozytywny wpływ (samoocena własnej sprawczości, kompetencje w budowaniu relacji, kształtowanie się odporności na różne trudności życiowe).

W dalszej części artykułu zostaje zwrócona uwaga na zasadność badania skutków doświadczania parentyfikacji z perspektywy teorii Eriksona, a w szczególności w okresie wchodzenia w dorosłość, kiedy krystalizują się relacje intymne, role rodzicielskie jak i zawodowe.

Dotychczasowe badania nad parentyfikacją zdaniem Autorki nie są jednoznacznie ujmowalne, stąd też proponuje swoją strukturalizację uwzględniającą 3 obszary skutków.

Zjawisko parentyfikacji w rodzinie może:

- zaburzać proces separacji-indywiduacji, co może wiązać się z zaburzeniami zachowania i osobowości;

- sprawiać trudności w pełnieniu funkcji małżeńskiej, partnerskiej, rodzicielskiej we własnej założonej rodzinie (problemy w emocjonalne angażowanie się we własny związek;
- sprawiać problemy z edukacyjną, zawodową samorealizacją, generowaniem konfliktów między rodziną a pracą, nieadekwatnym angażowaniem się w role rodzinne i zawodowe.

Autorka przedstawia w artykule przykłady stosownych badań polskich jak i anglojęzycznych dokumentujących zasadność wyszczególnionych tez. W podsumowaniu zwrócona jest uwaga na konieczność wielowymiarowego podejścia do analizy skutków doświadczania parentyfikacji, niejednoznacznych implikacji wynikających z badań z badań empirycznych prowadzonych w różnych kulturach, celowości analizy tegoż zjawiska w kontekście poszukiwania mechanizmów odpowiedzialnych za jakość funkcjonowania w różnych obszarach życia w okresie dorosłości.

Treści zawarte w artykule uważam za dobry przegląd literatury dotyczącej zjawiska parentyfikacji. Wartościowe jest wskazanie na jego wielowymiarowość, stąd też konieczność wieloaspektowego jego badania celem budowania zasadnych teoretycznie jak i aplikacyjnie modeli predykcyjnych.

Treści te wskazują na kierunek podążania naukowego Doktorantki, która dostrzega potrzebę głębszej penetracji zjawiska parentyfikacji w polskich rodzinach.

b. publikacja druga

Borchet, J., Lewandowska-Walter, A., Połomski, P., & Peplińska, A. (2020).

Construction of a Parentification Questionnaire for Youth. *Health Psychology Report*, 8(2), 175–188. <https://doi.org/10.5114/hpr.2019.89492>

- W artykule, w oparciu o przegląd literatury (częściowo przedstawiony w poprzednio omawianej publikacji) przedstawiono pogląd o konieczności prowadzenia dalszych badań nad zjawiskiem parentyfikacji wskazując na potencjalne jego źródła w rodzinie. Jest to opis przekonujący i uzasadniający podejmowanie takich prac na terenie Polski, gdzie zjawisko to jest słabo rozpoznane.
- Badania polskiego zespołu z Uniwersytetu Gdańskiego w skład, którego wchodzi Autorka pracy doktorskiej, zostały zainspirowane analizą dwóch kwestionariuszy amerykańskich Filial Responsibility Scale w opracowaniu Jurkovic i współpracowników oraz Parentification Inventory autorstwa Hoopera. Polska

wersja Kwestionariusza Parentyfikacji dla Młodzieży w swoich założeniach czerpie inspiracje z obydwu metod jak i treści teoretycznych, co skutkuje konstrukcją nowego polskiego narzędzia badawczego umożliwiającego pomiar:

- emocjonalnej parentyfikacji skierowanej na rodziców;
- instrumentalnej parentyfikacji skierowanej na rodziców;
- poczucia doświadczanej niesprawiedliwości;
- oraz poziomu zadowolenia z roli pełnionej w rodzinie.
- Kwestionariusz umożliwia także pomiar emocjonalnej i instrumentalnej parentyfikacji skierowanej na rodzeństwo.
- Konstrukcja narzędzia została starannie przygotowana zarówno w aspekcie teoretycznym, jak i metodologicznym. Została przeprowadzona analiza konformacyjna, na podstawie której opracowano końcową wersję kwestionariusza. W publikacji przedstawiono stosowne schematy struktury czynnikowej oraz wskazano na zadowalającą rzetelność i trafność.
- ***W mojej ocenie jest to wartościowe narzędzie badawcze o wysokiej użyteczności w badaniach nasilenia zjawiska parentyfikacji wśród polskiej młodzieży jak też jej korelatów podmiotowych i społeczno-kulturowych. Słusznie zauważają autorzy narzędzia, że może być ono wysoce użyteczne w procedurze diagnostycznej dotyczącej obciążenia emocjonalnego (związanego z odwróceniem ról i obowiązków) dzieci rozwijających się w różnych rodzinach (doświadczonych m. in. stresem rozwodowym, migracją zarobkową rodziców, chorobą, uzależnieniem, niekompetencją wychowawczą rodziców). Opracowanie przez Autorkę i Współpracowników wielowymiarowego kwestionariusza pozwalającego na pomiar zjawiska parentyfikacji wśród młodzieży uważam za istotny wkład w rozwój polskiej psychologii i znaczące osiągnięcie przedstawione w pracy doktorskiej.***

c. publikacja trzecia

Lewandowska-Walter, A., Borchet, J., Rostowska, T., Połomski, P., & Peplińska, A. (2017). Parentification and coping in Polish adolescents. *Polish Journal of Social Science*, 12(1), 157–176.

W publikacji są zawarte wyniki analiz dotyczące związków między doświadczaną parentyfikacją przez dziewczęta i chłopców a strategiami radzenia sobie ze stresem. Badaniom poddano 169 uczniów w wieku 12 – 17 lat Kwestionariuszem Parentyfikacji dla

Młodzieży i Inwentarzem do Pomiaru Radzenia Sobie ze Stresem (Mini-COPE) autorstwa Juczyńskiego i Ogińskiej-Bulik. Okazało się, że płeć badanych ma związek z poziomem doświadczanej parentyfikacji i w kontekście tegoż doświadczenia ze strategiami radzenia sobie ze stresem.

Analizy te (co należy podkreślić) stały się przyczynkiem do podjęcia dalszych prac badawczych na ogólnopolskiej ponad 47-tysięcznej próbie. (nie będących przedmiotem recenzji) nad parentyfikacją w kontekście różnic międzyplciowych.

Wysiętek badawczy należy ocenić pozytywnie jako konsekwentną eksplorację badawczą problemów rozwojowych młodych osób (w kontekście parentyfikacji) za pomocą skonstruowanego narzędzia badawczego.

d. Publikacja czwarta

Borchet, J., Lewandowska-Walter, A., Połomski, P., Peplińska, A., & Hooper, L. M. (2021). The relations among types of parentification, school achievement, and quality of life in early adolescence: An exploratory study. *Frontiers in Psychology*, 12. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.635171>

Celem badania była analiza związków między aktualnie doświadczaną parentyfikacją przez młodzież a ich osiągnięciami szkolnymi w kontekście czynnika mediacyjnego – jakości życia.

Godny zauważenia jest dobrze przeprowadzony wywód teoretyczny wskazujący na wiele aspektów uzasadniających badanie parentyfikacji w różnych kontekstach, a w szczególności uwzględniania perspektywy rozwojowej. Podejmowane role przez dziecko w rodzinie mogą (w aspekcie rozwojowym) a nie odczuć osobistych przekraczać jego podmiotowe zasoby, co z kolei może skutkować pojawianiem się trudności w życiu dorosłym.

Autorka w dokonanym przeglądzie literatury koncentruje się na aspekcie osiągnięć edukacyjnych młodzieży w kontekście doświadczanej parentyfikacji, wskazując na niejednoznaczność uzyskiwanych wyników. Słusznie zauważa potrzebę badań międzykulturowych (niemniej w kontekście uniwersalnych potrzeb rozwojowych dzieci), co jest przesłanką do podjęcia badań własnych. Granica między „dozwolonym rozwojowo” zaangażowaniem a przeciążeniem oferowanym przez rodzinę może być przecież płynna.

Autorka na podstawie analizy badań zawartych w literaturze sugeruje tezę, że parentyfikacja emocjonalna może być bardziej szkodliwa dla dziecka niż parentyfikacja instrumentalna. Jest to moim zdaniem teza zasadna z perspektywy psychologii potrzeb rozwojowych adolescentów (nie powinien być naruszony bilans w otrzymywaniu i udzielaniu wsparcia emocjonalnego członkom rodziny, w tym rodzicowi).

Badania własne Autorki opierają się także na przesłance, że konstruktywna parentyfikacja może pomóc młodzieży uczyć się sprawnego zarządzania zadaniami, co przekłada się na osiągnięcia szkolne. Wartościowe są tezy stwierdzające, że parentyfikacja emocjonalna jest często trudniejsza do wykrycia i podobnie jak w innych sytuacjach odwrócenia ról, może mieć krótko- i długoterminowe konsekwencje dla rozwoju dziecka.

Przedstawione badanie zostało przeprowadzone na 191 uczniach (M wieku =14,6) Kwestionariuszem Parentyfikacji dla Młodzieży i polską adaptacją Kwestionariusza do Badania Jakości Życia Związanej ze Zdrowiem Dzieci i Młodzieży KIDSCREEN-27.

Zastosowane analizy statystyczne z uwzględnieniem zmiennej jakości życia jako mediatora doprowadziły do kilku interesujących konkluzji, co jest wyraźnym osiągnięciem badawczym Autorki.

Osiągnięcie badawcze:

- (a) instrumentalna parentyfikacja wobec rodziców i parentyfikacja instrumentalna wobec rodzeństwa były pozytywnie powiązane z osiągnięciami szkolnymi;
- (b) pozytywna relacja między instrumentalną parentyfikacją skierowaną na rodzica/rodzeństwo a poziomem osiągnięć szkolnych jest mediowana przez jakość życia adolescenta. Większa uwaga powinna być skupiona na procesach wyzwalanych przez czynniki ryzyka niż zdefiniowanie samego czynnika – co jest inspirującym badawczo stwierdzeniem.

Wysoko oceniam też jakość przeprowadzonej dyskusji otrzymanych wyników badań. Widać w niej dobrze rozwinięty aspekt analityczny Badaczki jak też Jej umiejętność ujmowania problemu w perspektywie systemowej.

Zgadzam się z sugestią o konieczności podejmowania badań w perspektywie podłużnej, które mogą wskazać na mechanizm działania doświadczania parentyfikacji w różnych okresach życia jednostki z uwzględnieniem kontekstu

życia, w tym kulturowego, ekonomicznego a także czynników podmiotowych i relacyjnych.

Reasumując, badanie jest wartościowe poznawczo – inspiruje do budowania szerokiego modelu teoretycznego uwzględniającego wiele zmiennych w perspektywie rozwojowej, w paradygmacie badań podłużnych.

e. Publikacja piąta

Borchet, J., Lewandowska-Walter, A., Połomski, P., Peplińska, A., & Hooper, L. M. (2020). We are in this together: Retrospective parentification, sibling relationships, and self-esteem. *Journal of Child and Family Studies*, 29(1), 2982–2991.
<https://doi.org/10.1007/s10826-020-01723-3>

Celem badań była analiza związków między doświadczaną parentyfikacją (w aspekcie korzyści) z poziomem samooceny późnych adolescentów. Autorka na podstawie przeglądu literatury przedstawia zasadność uwzględniania w badaniach zmiennej -relacji między rodzeństwem, która może być istotnym mediatorem doświadczanych skutków różnych postaci parentyfikacji. To wyzwanie badawcze zostało w sposób profesjonalny przedstawione w analizowanej publikacji.

Widoczny jest bogaty przegląd badań i ich odniesień teoretycznych wskazujących na mechanizm kształtowanie się samooceny w kontekście doświadczeń nabywanych w rodzinie generacyjnej. Parentyfikacja może przyczyniać się do wzrostu samooceny lub kształtowanie nowych umiejętności w wyniku angażowania się w dorosłe role i obowiązki rodzinne, takie jak opieka nad rodzicem lub rodzeństwem. Zatem może nastąpić wzrost kompetencji podmiotowych, interakcyjnych poprzez angażowanie się w role opiekuńcze. Z perspektywy systemowej teorii rodziny doświadczanie pozytywnych relacji, które obejmuje siostry i braci, może mieć istotne znaczenie dla kształtowania się pozytywnego poczucia wartości, pomimo różnych problemów rodzinnych (na przykład. niedostępność rodziców, niewłaściwa opieka rodzicielska, problemy zdrowotne członka rodziny itp.). Interakcje oparte na akceptacji, udzielaniu sobie pomocy, wsparcia mogą zwiększyć szansę na odkrywanie poczucia własnej wartości, pewności siebie, co z kolei może przyczynić się do wysokiej samooceny. Zwraca też uwagę Autorka na fakt, że zmuszanie dziecka w nadmierne angażowanie się w obowiązki opiekuńcze może zaostrzać relacje w

rodzeństwie i utrudniać proces budowania poczucia własnej wartości i skuteczności działań.

Badaniom poddano 218 osób (wiek: M = 21,4) polską adaptacją Parentification Inventory, Kwestionariuszem Relacji z Rodzeństwem oraz polską adaptacją Skali Samooceny M. Rosenberga (badania internetowe).

Badanie pozwoliło na zdefiniowanie dwóch istotnych ustaleń:

- postrzeganie korzyści płynącej z opieki rodzinnej (korzystnej parentyfikacji) jest związane z wyższym poziomem samooceny;
- jakość relacji z rodzeństwem była mediatorem związku między korzystną parentyfikacją a samooceną.

W tekście przedstawiona jest też konstruktywna dyskusja wyników, w której Autorka wskazuje na zasadność uwzględniania w badaniach różnych czynników mogących mieć związek z kształtowaniem się kompetencji podmiotowych jednostki, także w późniejszych okresach rozwojowych (nawet jako efekt odroczone) w kontekście doświadczania różnych postaci parentyfikacji w rodzinie generacyjnej. Zauważa, że uzyskane wyniki wskazują na zasadność dalszych badań uwzględniających różne dane związane ze strukturą rodziny (liczba dzieci, ich wiek, kolejność urodzenia) w powiązaniu z charakterystykami podmiotowymi dzieci i ich opiekunów.

Reasumując analizowaną część dorobku naukowego Doktorantki stwierdzam, że zaprezentowana publikacja wskazuje na Jej umiejętność prowadzenia badań naukowych w oparciu o rzetelny przegląd literatury oraz stosownie dobrane (skonstruowane narzędzia badawcze). Na uwagę zasługuje konstrukcja (adaptacja) nowego kwestionariusza pozwalającego na retrospektywną ocenę relacji rodzinnych z perspektywy parentyfikacji – innymi słowy prowadzenia badań na osobach dorosłych (publikacja w recenzjach, zatem nie jest przedmiotem mojej analizy).

Aspekt formalny tekstów

Niewielka liczba odnośników do analogicznych badań pośrednio potwierdza nowatorski charakter badań. W tekstach znajdują się powtórzenia określonych treści dotyczących

zjawiska parentyfikacji, ale jest nieuniknione z uwagi na fakt, że każda publikacja musi być dostosowana do wymogów konkretnej redakcji przyjmujących tekst do druku. Zatem, do aspektu formalnego tekstów nie mam zastrzeżeń.

Podsumowanie

Analiza przedstawionych materiałów upoważnia do stwierdzenia, że Kandydatka do stopnia naukowego doktora przedstawiała oryginalne rozwiązanie problemu naukowego w rozprawie doktorskiej jako „zbioru opublikowanych i powiązanych tematycznie artykułów naukowych” [art. 187 ust. 3 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce].

Autorka zaproponowała własną koncepcję badania złożonego i trudnego problemu naukowego;

wykazała się precyzyjnym warsztatem empirycznym ze swojej dyscypliny naukowej jak i wiedza teoretyczną;

dowodła umiejętności skutecznego, dojrzałego prowadzenia pracy naukowej;

Rozprawa (zbór artykułów) jest wbudowana w plan badawczy Instytutu Psychologii UG, o czym świadczą nazwiska współautorów jak i nakreślona dalsza perspektywa badań (już realizowana, publikacje oddane do druku, nakreślony przyszły plan badań – widoczny w każdym artykule);

Dwa artykuły są opublikowane w czasopismach z bazy JCR, (pozostałe trzy merytorycznie nie odbiegają poziomem naukowym).

Autorka jest wiodącym autorem wszystkich zaprezentowanych publikacji, ma znaczący udział zarówno w opracowaniu koncepcji teoretycznej, projektowaniu badań, ich przeprowadzeniu, opracowaniu wyników i redagowaniu tekstu końcowego (oświadczenia współautorów publikacji).

Zastrzeżenia można mieć jedynie do struktury i częściowo treści zaprezentowanych w skróconym opisie rozprawy doktorskiej. Moim zdaniem powinna to być forma autoreferatu, w którym powinny być przedstawione założenia teoretyczne przedstawionych badań w artykułach stanowiących rozprawę doktorską a także podsumowanie przedstawianego dorobku ze szczególnym uwzględnieniem dyskusji wyników. „To wszystko jest w artykułach” ale potraktowanych jako niezależne publikacje. Innymi słowy bardziej satysfakcjonująca byłaby metaanaliza dorobku bez podziału na poszczególne publikacje.

Pomimo tej krytycznej uwagi stwierdzam, że przedstawiona mi do recenzji praca doktorska mgr Judyty Bochert *„Parentyfikacja w grupie polskich adolescentów: opracowanie narzędzi*

badawczych i eksploracja procesu” spełnia ustawowe warunki o stopniach i tytule naukowym (także rekomendacje Komitetu Psychologii PAN).

Wniosuję o dopuszczenie Kandydatki do dalszych etapów przewodu doktorskiego

Warszawa, 23 sierpnia 2021r.

Mieczysław Płopa